

MUSIQA TA'LIMIDA AKADEMIK HAMKORLIK MUHITINI RIVOJLANTIRISH: TALABA–O'QITUVCHI–IJODIY JAMOA MODELI

M.Usmonova

Qo'qon davlat universiteti Musiqa ta'limi yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: **H.Rasulova**

Musiqa nazariyasi kafedrası stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida musiqa fanlarini o'qitish jarayonida akademik hamkorlik muhitini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Musiqa ta'limining o'ziga xosligi bilimlarni individual o'zlashtirish bilan bir qatorda jamoaviy ijrochilik, ijodiy muloqot, musiqiy fikr almashish, repertuar tanlash, asarni talqin qilish va umumiy badiiy natijaga erishishni talab etishi bilan izohlanadi. Shu nuqtayi nazardan talaba, o'qituvchi va ijodiy jamoa o'rtasidagi hamkorlikni yagona pedagogik tizim sifatida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada akademik hamkorlikning mazmuni, uning asosiy tamoyillari, ishtirokchilar o'rtasidagi funksional munosabatlar, ijodiy jamoaning ta'limiy imkoniyatlari hamda hamkorlikka asoslangan mashg'ulotlarni tashkil etish mexanizmlari yoritiladi. Talabaning ta'lim jarayonidagi passiv ijrochi emas, balki qaror qabul qiluvchi, fikr bildiruvchi, ijodiy tashabbus ko'rsatuvchi va jamoaviy natijaga hissa qo'shuvchi subyekt sifatidagi mavqei asoslanadi. Shuningdek, o'qituvchining nazorat qiluvchi shaxsdan hamkorlikni boshqaruvchi pedagog, mentor va ijodiy jarayon koordinatori sifatidagi roli ochib beriladi. Talaba–o'qituvchi–ijodiy jamoa modeli musiqa ta'limining nazariy va amaliy komponentlarini uyg'unlashtirish, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, ijodiy tashabbusni qo'llab-quvvatlash hamda kasbiy hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: akademik hamkorlik, musiqa ta'limi, talaba, o'qituvchi, ijodiy jamoa, pedagogik muloqot, jamoaviy ijrochilik, hamkorlik modeli, ijodiy kompetensiya, mentorlik, refleksiya, kommunikativ kompetensiya.

KIRISH

Bugungi oliy ta'lim tizimida ta'lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri bilim berish jarayonining qanday tashkil etilishidir. Zamonaviy ta'limda talabaning tayyor axborotni qabul qilishi bilan cheklanadigan yondashuv asta-sekin o'z o'rnini faol muloqot, hamkorlik, muammoli vaziyatlarni hal qilish, ijodiy topshiriqlarni bajarish va mustaqil qaror qabul qilishga asoslangan ta'lim shakllariga bo'shatib bermoqda. Ayniqsa, musiqa ta'limida bunday o'zgarishlar alohida ahamiyatga ega. Chunki musiqa san'ati o'z mohiyatiga ko'ra individual mahorat va jamoaviy ijodning uzviy birligini talab qiladi.

Musika ta’limida talaba bir vaqtning o’zida tinglovchi, ijrochi, tahlilchi, ijodkor va bo’lajak pedagog sifatida faoliyat yuritadi. U fortepiano, vokal, xor, dirijyorlik, musika nazariyasi, musika tarixi, cholg’u ijrochiligi yoki musika o’qitish metodikasi kabi fanlarni o’zlashtirish jarayonida turli faoliyat shakllariga kirishadi. Ushbu faoliyatlarning har biri o’zaro muloqot va fikr almashishni talab etadi. Masalan, xor mashg’ulotida bitta talabaning ijrodagi xatosi umumiy ansambl sifatiga ta’sir qilishi mumkin. Dirijyorlik mashg’ulotida esa ijrochi va dirijyor o’rtasidagi kommunikativ bog’liqlik asarning badiiy ifodasini belgilaydi. Metodika fanida o’qituvchi va talaba o’rtasidagi pedagogik muloqot dars loyihasining sifatiga bevosita ta’sir ko’rsatadi.

Akademik hamkorlik muhitining asosiy xususiyati ishtirokchilarning umumiy maqsad sari harakatlanishidir. Bu maqsad yangi musiqiy asarni o’zlashtirish, ijro sifatini yaxshilash, musiqiy asarni tahlil qilish, konsert dasturini shakllantirish, pedagogik loyihani ishlab chiqish yoki ijodiy mahsulot yaratish ko’rinishida bo’lishi mumkin. Muhimi, jarayon davomida har bir ishtirokchi o’z vazifasi va mas’uliyatini anglaydi hamda umumiy natijaga shaxsiy hissasini qo’shadi.

Talaba–o’qituvchi–ijodiy jamoa modeli musika ta’limida uch tomonlama pedagogik munosabatni tashkil etishga asoslanadi. An’anaviy ta’limda asosiy kommunikativ aloqa ko’pincha o’qituvchi va talaba o’rtasida shakllanadi. Ijodiy jamoa esa ta’lim jarayonining yordamchi qismi sifatida qaralishi mumkin. Hamkorlik modelida esa uchala komponent yagona pedagogik tizimga birlashtiriladi.

Modelning birinchi komponenti - “talaba”. Talaba bu tizimda topshiriqni bajaruvchi emas, balki o’z ta’limiy va ijodiy faoliyatini rejalashtiruvchi subyekt sifatida qatnashadi. U repertuar tanlashda fikr bildirishi, ijro talqinini taklif qilishi, asar tahlilida o’z nuqtayi nazarini asoslab berishi, ijodiy loyiha yo’nalishini belgilashi va jamoaviy faoliyatda tashabbus ko’rsatishi mumkin.

Ikkinchi komponent - “o’qituvchi”. O’qituvchining asosiy vazifasi tayyor bilimni yetkazish bilan cheklanmaydi. U ta’limiy vaziyatni loyihalaydi, talabalar o’rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashtiradi, ijodiy jarayonni boshqaradi, individual qobiliyatlarni hisobga oladi va rivojlantiruvchi teskari aloqa beradi. O’qituvchi jamoada sog’lom psixologik muhitni shakllantirishga ham mas’uldir.

Uchinchi komponent - “ijodiy jamoa”. Ijodiy jamoa xor, ansambl, orkestr, ijodiy guruh, loyiha jamoasi yoki fanlararo hamkorlik guruhi ko’rinishida bo’lishi mumkin. Bunday jamoa talabaning individual faoliyatini umumiy ijodiy maqsad bilan bog’laydi. Talaba jamoa tarkibida boshqalarning ijrosini tinglash, o’z faoliyatini umumiy natijaga moslashtirish, fikrlarni qabul qilish, konstruktiv tanqid bildirish va kelishilgan qarorga amal qilishni o’rganadi.

Umumiy maqsad → rollarni taqsimlash → ijodiy faoliyat → muloqot → o’zaro baholash → refleksiya → takomillashtirish → umumiy natija.

Mazkur zanjirda har bir bosqich keyingisi bilan uzviy bog’lanadi. Masalan, ijodiy jamoa oldiga aniq maqsad qo’yilmasa, rollar taqsimotida noaniqlik yuzaga keladi. Rollar aniq bo’lmasa, ayrim talabalar faol, boshqalari esa passiv bo’lib

qolishi mumkin. Shuning uchun akademik hamkorlikni tashkil etishda maqsad va vazifalarning aniqligi muhim metodik shart hisoblanadi.

Akademik hamkorlik muhitining asosiy tamoyillari

“Birinci tamoyil - o‘zaro hurmat.” Musiqiy did, ijro imkoniyati, tajriba va qarashlardagi farqlar tabiiy holatdir. Har bir ishtirokchining fikrini tinglash va qadrlash ijodiy muhitning barqarorligini ta’minlaydi.

“Ikkinchi tamoyil - faol ishtirok.” Hamkorlik jarayonida har bir talaba muayyan vazifani bajarishi kerak. Masalan, biri asarning tarixiy mazmunini o‘rganadi, ikkinchisi musiqiy shaklni tahlil qiladi, uchinchisi ijro uslubini aniqlaydi, boshqa ishtirokchi esa taqdimot yoki ijro jarayonini tashkil etadi.

“Uchinchi tamoyil - umumiy natija uchun mas’uliyat.” Jamoaviy ijrochilikda natija bitta ijrochining emas, butun guruhning faoliyatiga bog‘liq. Shu sababli talabada “mening ishim umumiy natijaga qanday ta’sir qiladi?” degan savolga javob berish ko‘nikmasini shakllantirish zarur.

“To‘rtinchi tamoyil - ochiq kommunikatsiya.” Talaba xatosini yashirish yoki savol berishdan tortinish o‘rniga muammoni ochiq muhokama qila olishi kerak. O‘qituvchi esa tanqidni shaxsga emas, faoliyat natijasiga yo‘naltirishi lozim.

“Beshinchi tamoyil - refleksivlik.” Har bir ijodiy faoliyatdan so‘ng talabalar o‘z ishlarini tahlil qilishlari, nimaga erishganliklari va qaysi jihatlarni takomillashtirish zarurligini aniqlashlari muhim.

Talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi hamkorlik musiqa ta’limining individual hamda jamoaviy shakllarini bog‘lovchi muhim mexanizmdir. O‘qituvchi talabaning musiqiy qobiliyatini rivojlantirish bilan birga uning mustaqil fikrlashi va ijodiy qaror qabul qilishini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Masalan, musiqa asarini o‘rganishda o‘qituvchi tayyor talqinni berishi mumkin. Biroq samarali hamkorlikda talaba avvalo asarning xarakteri, tempi, dinamikasi va frazirovkasi bo‘yicha o‘z qarashlarini bildiradi. O‘qituvchi ushbu fikrlarni muhokama qiladi, asoslaydi yoki zarur holatda tuzatadi. Natijada talaba tayyor yechimni qabul qilmaydi, balki badiiy qarorning qanday shakllanishini anglaydi.

O‘qituvchi bilan samarali hamkorlik talabaning kasbiy o‘ziga ishonchini ham kuchaytiradi. Fikrining tinglanishi, ijodiy tashabbusining qo‘llab-quvvatlanishi va xatolarining rivojlanish imkoniyati sifatida qabul qilinishi talabaning ta’lim jarayonidagi faolligini oshiradi.

Ijodiy jamoa musiqa ta’limida hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish uchun tabiiy pedagogik muhit yaratadi. Xor, vokal ansambli, cholg‘u ansambli yoki orkestr mashg‘ulotlarida talabalar o‘z faoliyatlarini boshqa ijrochilar faoliyati bilan uyg‘unlashtirishga majbur bo‘ladilar. Masalan, xor ijrosida har bir ovoz partiyasi alohida texnik vazifaga ega bo‘lsa-da, yakuniy badiiy natija barcha partiyalarning uyg‘unligiga bog‘liq. Bu jarayon talabaga individual mahoratning jamoaviy natija bilan qanday bog‘lanishini amaliy ravishda anglash imkonini beradi. Bunday faoliyatda ijodiy jamoa uchta asosiy vazifani bajaradi:

1. “Ta’limiy vazifa” - musiqiy bilim va ijrochilik ko‘nikmalarini amaliy faoliyat orqali mustahkamlash.

2. “Kommunikativ vazifa” - tinglash, fikr almashish va kelishuvga erishish ko‘nikmalarini shakllantirish.

3. “Ijodiy vazifa” - umumiy badiiy mahsulot yaratish va individual tashabbusni namoyon qilish.

Akademik hamkorlikni rivojlantirish uchun mashg‘ulotlarning metodik tuzilmasini ham o‘zgartirish talab etiladi. Darsning asosiy qismi o‘qituvchining monologiga emas, talabalar faoliyatiga yo‘naltiriladi. Masalan, “Musiqi asarini tahlil qilish” mashg‘ulotida guruh 4–5 kishidan tashkil etiladi. Har bir guruh a‘zosiga alohida vazifa beriladi:

- asarning tarixiy-madaniy kontekstini aniqlash;
- musiqiy shakl va janr xususiyatlarini tahlil qilish;
- melodik va ritmik xususiyatlarni o‘rganish;
- ijro talqinining variantlarini taqqoslash;
- pedagogik foydalanish imkoniyatlarini ishlab chiqish.

Keyingi bosqichda guruh a‘zolari o‘z xulosalarini birlashtirib, umumiy taqdimot yoki ijodiy mahsulot yaratadilar. O‘qituvchi bu jarayonda tayyor javobni bermaydi, balki yo‘naltiruvchi savollar orqali talabalar faoliyatini boshqaradi. Bunday yondashuv “fanlararo integratsiya” uchun ham imkoniyat yaratadi. Masalan, bitta musiqa asari musiqa nazariyasi, musiqa tarixi, ijrochilik, pedagogika va psixologiya nuqtayi nazaridan tahlil qilinishi mumkin. Natijada talaba alohida fanlardan olingan bilimlarning yagona kasbiy faoliyatda qanday birlashishini anglaydi.

Hamkorlikka asoslangan ta’limda baholash faqat yakuniy ijro yoki tayyor mahsulotga qaratilmasligi kerak. Jarayondagi ishtirok, tashabbus, muloqot, mas’uliyat va jamoaviy faoliyatga qo‘shilgan hissa ham e’tiborga olinishi lozim.

Refleksiya jarayonida “Men jamoaga qanday hissa qo‘shdim?”, “Boshqa ishtirokchilarning qaysi fikri mening qarashimni o‘zgartirdi?”, “Keyingi mashg‘ulotda nimani yaxshilashim kerak?” kabi savollardan foydalanish mumkin. Bunday savollar talabaning o‘z faoliyatiga tashqaridan qarashiga, jamoaviy jarayonni anglashiga va keyingi faoliyatini rejalashtirishiga yordam beradi.

Xulosa

Musiqi ta’limida akademik hamkorlik muhitini rivojlantirish ta’lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishiga yangicha yondashuvni talab qiladi. Musiqi san’atining ijodiy va jamoaviy tabiati talaba, o‘qituvchi va ijodiy jamoa o‘rtasidagi munosabatlarni yagona pedagogik tizim sifatida tashkil etish imkonini beradi. Talaba–o‘qituvchi–ijodiy jamoa modeli talabaning ta’lim jarayonidagi mavqeini o‘zgartiradi. Talaba tayyor bilimni qabul qiluvchi shaxsdan faol fikrlovchi, ijodiy tashabbus ko‘rsatuvchi, jamoaviy qarorlar qabul qiluvchi va umumiy natija uchun mas’ul bo‘lgan subyektg aylanadi. O‘qituvchi esa nazorat qiluvchi yoki axborot beruvchi vazifadan tashqari mentor, fasilitator, maslahatchi va ijodiy jarayon koordinatori sifatida faoliyat yuritadi. Ijodiy jamoa esa talabaning kommunikativ, ijrochilik va ijtimoiy-kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantiradigan tabiiy ta’lim muhiti vazifasini bajaradi. Akademik hamkorlikning samaradorligi umumiy maqsadning aniqligi, vazifalarning adolatli taqsimlanishi, o‘zaro hurmat, ochiq

muloqot, faol tinglash, konstruktiv teskari aloqa va refleksiya bog‘liq. Ayniqsa, musiqa ta’limida individual mahoratni jamoaviy natija bilan uyg‘unlashtirish muhimdir. Talaba o‘z ijrosining umumiy badiiy natijaga ta’sirini anglagan sari mas’uliyat, intizom va kasbiy o‘zini boshqarish ko‘nikmalari rivojlanadi. Shuningdek, akademik hamkorlik musiqa ta’limining nazariy va amaliy yo‘nalishlarini birlashtirishga xizmat qiladi. Musiqiy asarni tahlil qilish, ijro etish, pedagogik jihatdan talqin qilish va ijodiy mahsulot yaratish jarayonlarining bir-biri bilan bog‘lanishi talabaning kompleks kasbiy kompetensiyalarini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." Oriental Art and Culture 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musiqi o‘qitish metodikasi va maktab repertuari." Oquv qollanma, Fargona. “Fargona” nashriyoti (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3, 127-132.
9. E‘zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOIYILLARI. University Research Base, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA’LIMDA MUSIQA O ‘QITISHNING AHAMIYATI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(26), 192-195.
12. Қобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." Oriental Art and Culture 3.1 (2022): 291-295.